

КОДИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК СКЛАДОВА СУДОВО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

О.І. ГАЛАГАН, Д.П. ПИСЬМЕННИЙ

Після прийняття нової Конституції України проблема здійснення судово-правової реформи потребує осмислення з різних поглядів. Серед них принципового значення набуває систематизація законодавства в Україні загалом і кримінально-процесуального зокрема.

Законодавство про кримінальне судочинство або кримінально-процесуальне законодавство вже давно є сталою галуззю законодавства України. За змістом воно збігається з кримінально-процесуальним правом і є його зовнішнім проявом.

Кримінально-процесуальне право — це самостійна галузь правової системи України, сукупність норм, які регулюють діяльність органів попереднього розслідування, прокуратури й суду з розкриття злочинів, викриття й покарання винних, а також права й обов'язки громадян і юридичних осіб, які залучаються до сфери кримінального процесу. Ці норми встановлені Українською державою для захисту правопорядку, кожної людини та юридичних осіб від злочинних посягань, а також для охорони прав і свобод осіб, які беруть участь у кримінальному процесі¹.

Предметом регулювання кримінально-процесуальних норм є такі суспільні відносини, які не регулюються жодною іншою галуззю права. Це відносини, які складаються у сфері діяльності слідчих і судових органів з порушення та розслідування, розгляду та вирішення за суттю кримінальних справ, а також з виконання вироків, ухвал і постанов. Тобто, предметом регулювання кримінально-процесуального законодавства є ті суспільні відносини, які виникають, існують, змінюються і закінчуються у зв'язку з судочинством конкретних кримінальних справ.

Своєрідність методу правового регулювання в цій галузі права виявляється в особливій процедурі — кримінально-процесуальній

Галаган Олександр Іванович — кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник відділу організації наукової роботи НАВСУ, полковник міліції;

Письменний Дмитро Петрович — кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри кримінального процесу НАВСУ, полковник міліції.

формі і забезпечує режим законності у сфері кримінального судочинства, що має забезпечувати правильне й ефективне застосування кримінального закону, а також виступати необхідною гарантією прав особи від свавілля та судових помилок.

Кримінально-процесуальне право є обов'язковим складовим елементом усієї системи права України, її важливою ланкою, без якої неможлива ця система. Як і будь-яка ланка одного ланцюга, вона тісно пов'язана з іншими ланками. Так, зокрема, кримінально-процесуальне право, маючи відносну самостійність, органічно пов'язане з матеріальним кримінальним правом.

Особливістю цих двох галузей права є найменші недоліки, відхилення від конституційних засад як при правовому регулюванні певних суспільних відносин, так і при застосуванні правових норм, можуть спричинити до істотних порушень прав людини.

Як відомо, Верховна Рада України прийняла в першому читанні проект Кримінального кодексу України. Проект Кримінально-процесуального кодексу України, підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України, також передано до Комітету Верховної Ради України з питань правової політики, де він ретельно опрацьовується. Практичних працівників органів дізнання та досудового слідства, прокуратури, суддів турбує незбалансованість правових норм як у проектах Кримінального, так і в проекті Кримінально-процесуального кодексів, які необхідно привести у відповідність до реалій сьогодення. Тому норми кримінального та кримінально-процесуального права мають формулюватися надзвичайно чітко і точно, простою та зрозумілою для всіх правозастосовувачів мовою.

Виходячи з викладеного, на нашу думку, лише після прийняття Законів України "Про судовий устрій", "Про органи дізнання та досудового слідства", як це передбачено Концепцією розвитку законодавства України на 1997—2005 роки, та узгодження з ними всіх чинних галузевих законів шляхом внесення відповідних змін та доповнень, а також з новим Кримінальним кодексом, може бути представлений на розгляд Верховної Ради остаточний текстовий варіант Кримінально-процесуального кодексу України.

Причому дуже важливим є те, щоб узгоджені між собою нові Кримінальний і Кримінально-процесуальний кодекси України були введені в дію одночасно, в одному пакеті, навіть якщо це відбудеться через півтора року або через рік.

При розгляді системи кримінально-процесуального законодавства України виявляється певна ієрархія його приписів.

Юридичною базою для кримінально-процесуального законодавства є Конституція України, яка має найвищу юридичну силу. Норми Конституції є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина гарантується безпосередньо на підставі Конституції України (ст. 8).

У ній закріплено майже всі принципи кримінального судочинства. Ці принципи відтворюються і розвиваються в кримінально-процесуальному законодавстві України. Слід погодитись з авторами підручника "Кримінальний процес України", які пропонують, "щоб суди у своїх рішеннях посилались на відповідні статті Конституції як на правові норми прямої, безпосередньої дії і тим самим виховували у всіх громадян повагу до Конституції як Основного Закону держави"².

Для кримінально-процесуального законодавства характерним є утворення його системи лише з норм, закріплених у законах України. Це зумовлюється тим, що правосуддя, яке впливає на долю людини та найважливіші інтереси суспільства, найбільше вимагає забезпечення принципу законності.

Найважливішим законодавчим актом, який у систематизованому вигляді містить майже всі норми кримінально-процесуального права і досить докладно регламентує весь порядок провадження у кримінальних справах, є чинний Кримінально-процесуальний кодекс України. Його структура та зміст, регулювання окремих процесуальних інститутів відображають, з одного боку, погляди законодавця та вчених-юристів, а з іншого — юридичні традиції України.

З інших законів України, що стосуються кримінального процесу, слід назвати такі: "Про попереднє ув'язнення" від 30 червня 1993 р., "Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів" та "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" від 23 грудня 1993 р., "Про порядок відшкодування шкоди завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду" від 1 грудня 1994 р., "Про судову експертизу" від 25 лютого 1994 р., "Про застосування амністії в Україні" від 1 жовтня 1996 р.

Окремі норми, пов'язані з кримінальним судочинством України, містять також Закони про sudoустрій, прокуратуру, міліцію, статус суддів, оперативно-розшукову діяльність, організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю та деякі інші.

До самостійних джерел права, що також стосуються кримінального процесу, необхідно віднести і рішення Конституційного Суду України. Слід погодитися з професором М.І. Козюброю про те, що Конституційний Суд виконує функцію так званого "негативного законодавця". Рішення його про визнання закону чи іншого правового акта неконституційними позбавляє їх обов'язкової сили. Саме ж таке рішення Конституційного Суду набуває юридичної сили, що не може прирівнюватись до юридичної сили звичайних законів, оскільки для перегляду положень цього рішення необхідне внесення змін до Конституції³.

Відповідно до ст. 9 Конституції "Чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України". Таке ж положення містить Закон України "Про міжнародні договори Украї-

ни". Крім того, Декларація про державний суверенітет України ще раз визначає пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права над нормами внутрішнього права України. В юридичній літературі наголошується, що складною проблемою залишається застосування норм внутрішніх законодавчих актів, прийнятих відповідно до або на підставі міжнародних договорів України⁴.

Все це слід враховувати при доопрацюванні остаточного тексту нового КПК України. Необхідно виходити з того, що кодифікація будь-якого законодавства, зокрема і кримінально-процесуального, є найдосконалішою формою його систематизації, оскільки внаслідок її здійснення завжди приймається єдиний великий зведений акт, який є джерелом права. Він замінює всі раніше діючі в цій галузі акти.

Тому розв'язання питань про кодифікацію кримінально-процесуального законодавства як одного з напрямів державно-правової реформи є необхідною гарантією розбудови правової держави в Україні.

¹ Див.: *Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П.* Кримінальний процес України: Підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Либідь, 1999. С. 22.

² Там само. С. 23.

³ Див.: *Козюбра М.І.* Конституційний Суд в системі органів державної влади. // Державно-правова реформа в Україні. Матеріали науково-практичної конференції. К., 1997. С. 25.

⁴ Див.: *Буроменський М.* Застосування міжнародно-правових норм про права людини у внутрішньому правопорядку України // Вісник Академії правових наук України. 1999. № 1 (16). С. 90.